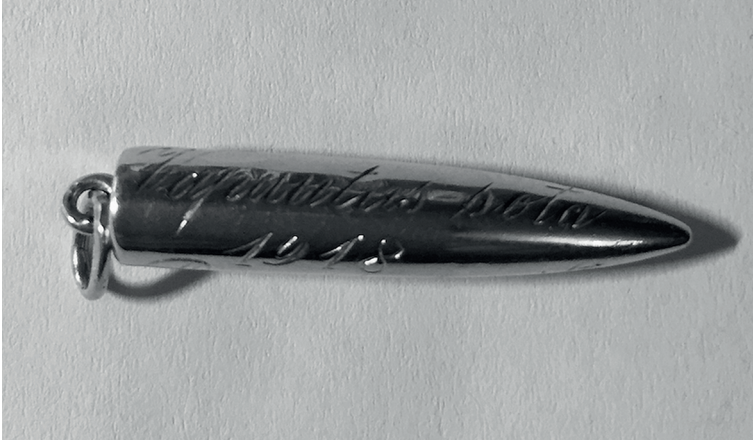

Luotauksia sisällissodan jälkiin

Sisällissodan muistamisen kulttuurille luotiin pohja hyvin nopeasti taisteluiden laannuttua. Muistaminen oli hyvin monitahoista ja -tasoista: sotaa käytiin läpi virallisilla ja yksityisillä tahoilla sekä asianosaisten ja sivustaseuraajien näkökulmista. Yhteistä kuitenkin oli, että kokijoina olivat taustasta riippumatta ihmiset; miehet, naiset ja lapset. Jokaisella oli tapahtumista oma käsityksensä, joka oli sekoitus omia kokemuksia, lehdistä luettuja kirjoituksia, huhuja, oman lähipiirin kertomia tarinoita sekä niin kutsuttua virallista totuutta, jota voittajat ryhtyivät kanonisoimaan nopeasti sodan jälkeen. Kaikki nämä monitahoiset ja keskenään ristiriitaisetkin tiedonlähteet olivat vaikuttamassa aikaisten käsityksiin siitä, mitä sisällissodan aikana tapahtui ja miksi.¹ Seuraavina vuosikymmeninä historiatulkintojen määrä jatkoi kasvuaan lukuisten aikalaiskuvausten ja sotahistoriallisten teosten muodossa.² Myös akateemiset historiantutkijat osallistuivat aktiivisesti historiatulkintojen tuottamiseen.³ Mutta kaikista voimakkaimmin suomalaisten käsityksiin sisällissodan luonteesta on vaikuttanut Väinö Linnan *Täällä Pohjantähden alla* -romaanitriologian toinen, vuonna 1960 ilmestynyt osa.⁴ Kirja aloitti julkisen keskustelun sisällissodan syistä ja seurauksista ja arkistoihin tulvi tuhansia sivuja aikaisten kirjoittamia muistoja kokemuksistaan. Kirjoittajilla oli valtaisa tarve tuoda julki kokemuksensa sekä vakuuttaa lukijat niiden aitoudesta, ja siksi samakaan ihminen ei kirjoittanut kokemuksistaan samoilla tavoin Työväen tai Kansan Arkistolle kuin hän kirjoitti Suomalaisen Kirjallisuuden silloisille arkistoille.⁵ Tulkintojen kirjosta ja moninaisuudesta johtuu, että samakaan ihminen ei koe, muista eikä arvota asioita samoin vuosina 1918, 1968 tai 2018.

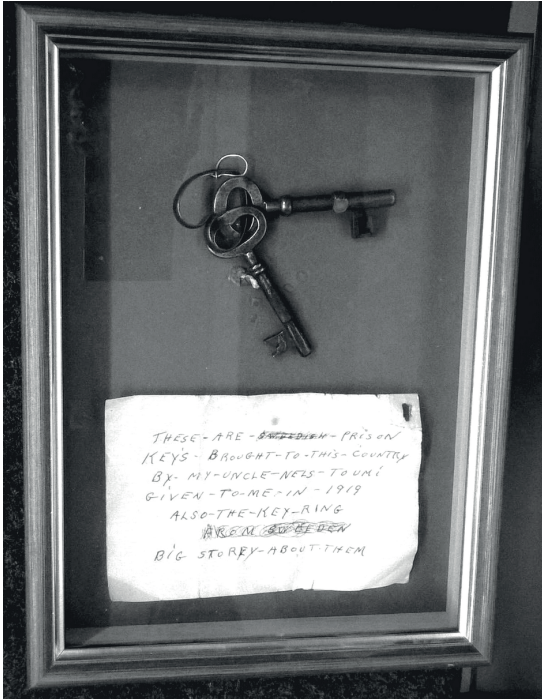

Valkoisten kiitoslahjoja ei annettu vain oman paikkakunnan miehille, vaan myös niille vieraspaikkakuntalaisille, jotka olivat olleet mukana taisteluissa vapauttaen paikkakunnan punaisten hallinnasta. Oheisessa luodissa lukee Vapautus-sota 1918 ja sen kääntöpuolelle on kaiverrettu saajan nimi sekä teksti ”Pomarkkulaisilta”. Kuva: Tiina Lintunen.

Muistamisesta haluttiin tehdä sodan jälkeen hyvin konkreettista. Voittanut valkoinen puoli juhli sankareitaan pystyttämällä muistomerkkejä ja järjestämällä näyttäviä vapaussodan muistojuhlia. Monilla paikkakunnilla ansioituneille valkoisille jaettiin lisäksi erilaisia muistolahjoja, kuten taskukelloja, sormuksia ja mitaleita. Eräs erikoisimmista lahjoista oli kultainen kaiverrettu luoti, joita luovutettiin kunnan toimesta ainakin Eurassa ja Pomarkussa. Valkoiset eivät sallineet punaisten muistavan kokeuksiaan tai vainajinaan julkisesti, mutta tämä ei estänyt punaisia muistamasta kodin piirissä, työpaikoilla ja työväen järjestöjen omissa tilaisuuksissa. Mitaleja ei sodan häviäjille jaettu. Sen sijaan moni vankileirille joutunut palasi kotiin mukanaan kuivuneen leivänmurikan palasia pienessä rasiassa, taskukellon sisään piilotettuna tai kankaanpalaan käärittynä.⁶ Leipäpalan tehtävänä oli muistuttaa vankeusajasta ja siellä tarjotun ruuan laadusta.

Sisällissodan moninaiset representaatiot

Sisällissotatutkimusta on julkaistu viimeisen kahden vuoden aikana enemmän kuin koskaan ennen.⁷ Uudet tutkimukset ovat syventäneet tietouttamme sisällissodasta entisestään. On ollut myös lohdullista havaita, että sodan tunnetusta raakuudesta huolimatta, kaikki asiat eivät ole olleetkaan aivan niin synkeitä kuin ollaan oletettu. Esimerkiksi Tuomas Hopun tutkimus *Sisällissodan naiskaartit* (2017) paljastaa, että kaikki naisasekaartilaiset eivät suinkaan joutuneet teloituskomppanian eteen, vaan ainoastaan noin joka kymmenes heistä.⁸ Tammisaaren, Lahden Hennan ja Suomenlinnan vankileirit tunnetaan yhä pahamaineisuudesta, mutta tosiasiallisesti Tammisaaren jälkeen vankimäärään suhteutettuna eniten vankeja kuoli Hämeenlinnan ja Tampereen vankileireillä. Mielivaltaisten teloitusten ja nälän sijaan vangit kuolivat useimmiten sairauksiin ja tauteihin. Aliravitsemus ja vankileireillä vallitsevat heikot olosuhteet johtivat monen vangin ennenaikaiseen kuolemaan.⁹ Uudet tutkimukset vahvistavat jo Jaakko Paavolaisen esiin tuoman seikan vankileirien keskinäisistä eroista. Santahaminan vankileirillä naisvankien vähäisiin kuolemiin vaikuttivat naisten keskinäiset verkostot, jotka mahdollistivat riittävän ravinnon saannin. Naisten selviytymistä edesauttoi lisäksi vankileirin henkilökunnan osoittama myötätunto vankeja kohtaan, kuten karjakon antama lypsylupa ja vartijoiden tapa sallia naisten poistuminen kasarmialueelta.¹⁰ Henkilökunnan osoittama myötätunto auttoi myös Turun sotavankileirin vankeja selviytymisessä. Turun sotavankileirin johtaja A. Arrhenius kutsui heinäkuussa turkulaisia toimittajia tutustumaan johtamaansa vankileiriin, missä pyrittiin toimimaan mahdollisimman mallikkaasti. Paikalla ollut toimittaja päivitteli 6.7.1918 *Turun Sanomissa* julkaistussa jutussaan vankileirin varsin kohtuullisia olosuhteita. Vampulalainen Aatto Haapanen siirrettiin elokuussa 1918 Hämeenlinnan vankileiriltä Turkuun. Omaelämäkerrallisesa romaanissaan *Elämän ristiaallokoissa* (1974) Haapanen vertaa olosuhteita vankileireillä ja toteaa Turussa monen asian olleen paremmin. Erityisesti hän muistelee vankeja inhimillisesti koh-

Näiden avainten avulla turkulainen Niilo Tuomi pääsi pakenemaan Turun sotavankileiriltä peräti Yhdysvaltoihin asti. Sukulainen palautti avaimet tyttärelle tämän isän kuoltua. (Sirkkala 1918–2018 -kokoelmat.)
Kuva: Anne Heimo.

delleita vartijoita, sillä Turussa vankeja vahtivat ammattivartijat, eivät suojeluskuntalaiset. Vartijat katsoivat sormien läpi vankien pikkurikkeitä, lauloivat yhdessä työväenlauluja sekä auttoivat vankeja jopa pakenemaan.¹¹

Tämänkin kirjan paikallistason tapahtumia ja toimia tarkastelevat artikkelit tuovat esiin, miten sisällissota ja sen seuraukset vaihtelivat paikkakunnalta toiselle. Henrik Tala esittelee Tervakosken tehdasyhteisön eräänlaisena ”onnellisten laaksona”, joka jättäytyi pois sodasta. Tervakosken tapaisia paikkakuntia oli muitakin, kuten Verla ja Parainen. Myös Jyväskylän maalaiskunnassa

sijainnut Tikkakosken asetehtaan väki jättäytyi pois sotatoimista, mutta tehdasyhteisön jäsenille sota-ajan muistelemineen on ollut vaikeaa. Hallitsevan tulkinnan mukaan sota-aika ei aiheuttanut minkäänlaisia ongelmia, ei väkivallantekoa eikä vangitsemisia, mutta Työväen Arkistosta löydyntä yksittäinen haastattelu antaa ymmärtää toisin. Ehkä vaikenemisen syyn taustalla olikin se, kuten Tikkakosken tehdasyhteisön muistitietoa tutkinut Niina Naarminen esittää, että sisällissodan aikana Tikkakosken tehtaalla valmistettiin aseita hallituksen joukoille.¹² Myöskään puna-orpoja ei kohdeltu kaikkialla samalla tavalla. Anna Warsellin artikkelista käy hyvin ilmi, miten esimerkiksi Ruovedellä puna-orpoja yritettiin todella auttaa.

Edellä mainitun kaltaiset tutkimustulokset eivät välttämättä läpäise median uutiskynnystä samoin kuin shokeeraavat väitteet irtileikatuista päistä, sadistisista vartijoista tai silmäkuopista pulpahtelevista silmistä.¹³ Sama pätee muistitietoon, johon ei pidä suhtautua objektiivisena kuvauksena koetusta tai tapahtuneesta, vaan subjektiivisena tulkintana. Tavanomaisista ja toistuvista tapahtumista ei synny samanlaisia muistoja kerrottavaksi kuin poikkeuksellisista. Tämän vuoksi muistitietoa käytettäessä on aina huomioitava kuka kertoo ja mitä tarkoitusta varten hän kertoo. Omakohtaisesti koettuun liittyy vahva käsitys totuudenmukaisuudesta, mutta uskottavan kertomuksen rakentaminen vaatii aina erilaisia kerronnallisia ratkaisuja. Joitain piirteitä on häivyttävä ja toisia korostettava, jotta kertomus täyttää tilannekohtaisen funktion. Muistamisen luonteeseen kuuluu myös omien ja muualta peräisin olevien tietojen sekoittuminen toisiinsa.¹⁴

Tieteen lisäksi myös taide on käsitellyt sisällissotaa hyvin monimuotoisesti. Kirjallisuudessa vuosi 1918 on ollut kestoaihe jo vuosikymmenten ajan. Jo kymmenen vuotta sitten sisällissotaa käsitteleviä kaunokirjallisia teoksia oli Yrjö Varpion mukaan yli 200 ja tahti ei ole sen jälkeen ainakaan laantunut.¹⁵ Kukku Melkas ja Olli Löytty toteavat kokoomateoksensa *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan* (2018) johdannossa, että kaunokirjallisuudella on ollut erityinen sija ja kyky käsitellä sisällissotaa

Sisaret 1918 -sarjakuva-albumi kertoo kymmenen naisen kokemuksista sisällissodan keskellä. Sarjakuvat perustuvat punaisten ja valkoisten naisten omakohtaisiin kertomuksiin, jotka on talletettu Kansan Arkiston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon. Kuvassa Tiitu Takalon piirros tamperelaisen Idan kuulustelusta. Kuva: *Sisaret 1918*.

ja sen seurauksia.¹⁶ Samalla kaunokirjallisuus on vahvasti muokannut käsityksiämme sisällissodasta.¹⁷ Nykyään sarjakuvasta on tullut suosittu kirjallisuuden laji käsitellä vakavia aiheita, kuten sisällissotaa. Reetta Laitisen toimittama *Sisaret 1918* -sarjakuva-albumi sisältää kymmenen naisen tarinan sisällissodan ajalta. Aiheet naisten tarinoihin ovat peräisin Kansan Arkiston ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran muistitietokokoelmista. Sarjakuvan keinoin tekijät herättävät henkiin helposti lähestyttävällä tavalla nuorten naisten tarinat ja osoittavat heidän olleen oman elämänsä aktiivisia toimijoita.¹⁸ Tietävästi ensimmäinen sisällissota-aiheinen sarjakuva *Punikkityttö ja jääkäriupseeri* syntyi kuitenkin jo 1920, kun viipurilainen ”aatelisneiti” Ellinor Mend puki sisällissodan aikaiset kokemuksensa sarjakuvaksi.¹⁹

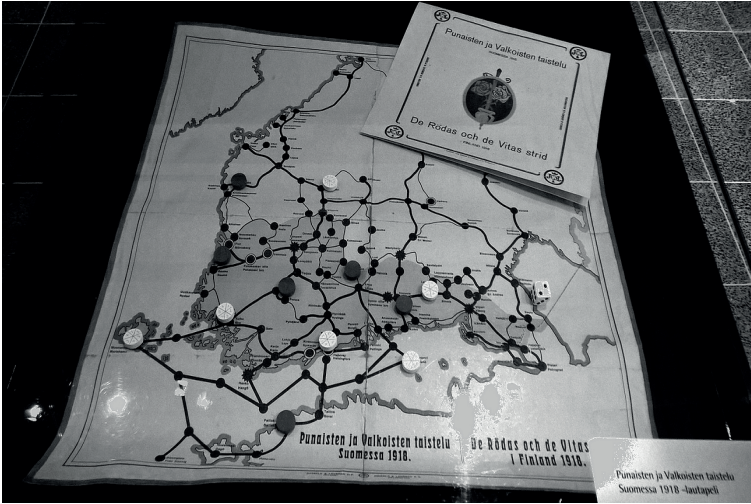
Kaunokirjallisuuden ohella sisällissotaa on käsitelty eri taiteen saroilla.²⁰ Teatterilavoilla on nähty tänä vuonna lukuisia versioita vuosien 1917–1918 tapahtumista. Myös musiikkialan ammat-

tilaiset ovat tarttuneet aiheeseen hyvin laajasti aina oopperasta rap-musiikkiin. Yksi paljon huomiota saanut kappale on rap-artisti Karri Miettisen alias Palefacen tilaustyö *Laulu sisällissodasta*, johon hän pyrki eri ihmisiä haastatteleamalla kokoamaan ne asiat, jotka sisällissodasta olisi syytä muistaa. Kun Palefacea pyydettiin mukaan tekemään laulun tekoprosessia seuraavaa dokumenttisarjaa Ylelle, hän kertoo haastattelussaan yllättyneensä ensinnäkin siitä, miten vähän hän itse asiassa tiesi sisällissodasta ja toiseksi, miten syvästi sota edelleen koskettaa joitakin ihmisiä. Huhtikuun lopulla (27.4.2018) YouTubessa julkaistua *Laulu sisällissodasta* -musiikkivideota on käyty katsomassa lähes 63 000 kertaa. Musiikkivideota koskevissa yli 300 kommentista käy hyvin ilmi, että läheskään kaikki eivät ole samaa mieltä kappaleeseen valituista muistamisen kohteista tai edes muistamisen tarpeellisuudesta.²¹

Sisällissodan historiakulttuurin piiriin kuuluu monenlaisia tuotteita. Monelle voi olla yllätys, että sisällissodasta tehtiin kaksi lautapeliä jo pian sisällissodan jälkeen: *Punaisten ja valkoisten taistelu Suomessa 1918* ja *Suomen vapaussota*. Julkaisuajankohdan huomioiden on yllättävää, että kummankaan pelin ohjeissa punaisia ei kuvata epäinhimillisesti, vaan puhutaan esimerkiksi ”harhaanjohdetuista kapinallisista”.²² Mutta toki voittajien asenne on nähtävissä:

Molemmilla puolilla on yhtä suuret voitonmahdollisuudet. Mutta hallituksen joukkojen johtajaa innostakoon tieto, että hän taistelee Suomen nuoren vapauden puolesta. Hänestä riippuu, onko Suomi säilyttävä vapautensa, vai joutuva entistä suurempaan sortoon.²³

Muistovuoden kunniaksi on julkaistu lisää sisällissota-aiheisia pelejä.²⁴ 1918-lautapeliä on mainostettu sosiaalisessa mediassa ja kommenteista näkyy, miten joillekin sisällissota-aiheinen peli on vain yksi peli muiden sota-aiheisten tai ylipäätään lautapeleiden joukossa. Jotkut taas näkevät niissä mahdollisuuden opettaa sisällissodan tapahtumia pelillistämisen nimissä, kun taas toiset toivovat lisäävänsä niiden välityksellä ymmärrystä sodan eri osa-

Punaisten ja valkoisten taistelu Suomessa 1918 -peli on esillä Museokeskus Vapriikin Tampere 1918 -näyttelyssä.

puolten tavoitteista ja tällä tavoin vaikuttavansa sodan aiheuttamien haavojen parantumiseen.²⁵ Kaikki eivät pelien tai muiden viihde- ja kulttuurituotteiden parantavaan vaikutukseen usko.²⁶ Joidenkin mielestä menneisyyden kipeisiin ja traumaattisiin tapahtumiin perustuvat pelit ovat yksinkertaisesti mauttomia.²⁷

Sisällissodan yhteinen vai jaettu perintö?

Kirjassaan *Pitkät varjot: Muistamisen historia ja politiikka* Seppo Hentilä (2017) muistuttaa, että sisällissota ei jättänyt jälkiä vain ihmisten muistiin, vaan voittajien luoma valkoinen Suomi vaikutti kaikkialla yhteiskunnassa syventäen vanhoja ja synnyttäen uusia juopia sodan eri osapuolten välillä. Kuitenkin samaan aikaan sisällissodan jälkeen toteutetut merkittävät uudistukset, kuten kunnallinen äänioikeus, oppivelvollisuus ja torpparivapautus, vaikuttivat eheyttävästi ja auttoivat juopien kuomisessa.²⁸

Sisällissodan muistovuonna 2018 sotaa ja sen seurauksia on muisteltu hyvin monin tavoin. Eri puolilla maata on järjestetty yhteensä satoja seminaareja ja keskustelutilaisuuksia, joissa tutkijat ja historiasta kiinnostuneet kansalaiset ovat päässeet vaihtamaan ajatuksia vuoden 1918 tapahtumista ja niiden merkityksestä. Yllättävää on ollut, miten vahvoja tunteita sadan vuoden takaiset tapahtumat yhä herättävät. Monet, varsinkin keski-ikäni ylittäneet henkilöt kantavat mukanaan vielä sukunsa kokemuksia ja tunnustautuvat joko punaisen tai valkoisen puolen perillisiksi.

Ulla-Maija Peltosen 2000-luvun alussa teettämän selvityksen mukaan punaisten ja valkoisten hautapaikkoja ja muistomerkkejä löytyy yli 400 (425) paikkakunnalta. Näistä sodan voittajille pystytettyjä on 327 paikkakunnalla. Yhteisiä punaisille ja valkoisille pystytettyjä muistomerkkejä oli selvityksen tekohetkellä kolme, Hauholla, Laviassa ja Jämsässä.²⁹ Muistomerkkien pystyttäminen ei aikanaan ollut ongelmatonta myöskään valkoisella puolella, kuten Petteri Systä osoittaa tässä kirjassa pureutuessaan Tampereen patsaskiistaan. Yhä edelleen muistomerkkien pystytys herättää intohimoja. Viime vuonna Forssan kaupunginhallitus päätti äänestyksen jälkeen, että Lotta Svärd -patsas ei sovi kaupungin imagoon.³⁰ Lahdessa puolestaan kiistellään pitäisikö Mannerheimin ratsastajapatsas siirtää nykyiseltä varsin keskeiseltä paikaltaan jonnekin sivummalle.³¹

Vuonna 1998 pääministerin kanslia käynnisti mittavan Sotasurmat 1914–1922 -projektin, jonka tutkimustulokset julkaistiin 2004.³² Tutkimustulosten pohjalta rakennettiin Vuosina 1914–22 sotaoloissa surmansa saaneiden nimitiedosto. Vuoden 2004 jälkeen on ilmestynyt monia tutkimuksia, jotka ovat tarkentaneet rekisterissä ilmoitettuja tietoja ja lukuja. Näitä tutkimuksia löytyy myös tämänkin kirjan artikkelien joukosta. Nyt käynnissä olevaan muistovuoteen Valtioneuvoston kanslia on ottanut osaa perustamalla Muistovuosi 1918 -sivuston ja tukemalla taloudellisesti joitakin muistovuoden tapahtumia. Monelle pelkän aikajanan ja tapahtumakalenterin sisältävä sivusto ei ole kuitenkaan riittävä tapa muistaa sotaa. Tästä syystä 14 kansanedustajaa Aino-Kaisa Pekosen johdolla esitti 8.6.2018 eduskunnan puhemiehelle

kirjallisen kysymyksen Sotasurmat-tietokannan päivittämiseksi sodan muistovuoden kunniaksi. Tämä esitys oli monen tutkijan – mukaan lukien tämän kirjan toimittajien – ja sisällissodassa sukulaisensa menettäneen toiveen mukainen.³³

Kirjan rakenne

Viime ja tänä vuonna on ilmestynyt useita merkittäviä sisällissodan muistamista, tulkintoja ja sodan perintöä käsitteleviä julkaisuja, kuten Seppo Hentilän *Pitkät varjot: Muistamisen historia ja politiikka* (2017), Tuomas Teporan ja Aapo Roseliuksen toimittama kokoomateos *Rikki revitty maa. Suomen sisällissodan kokemukset ja perintö* (2018) ja *Historiallisen Aikakauskirjan 2/2018* teemanumero Vuoden 1918 muistot ja vaikutushistoria. Ne osoittavat, että kaikesta jo tehdystä tutkimuksesta huolimatta, sisällissodassa riittää jatkossakin tutkimista. Tämä kirja jatkaa samoilla linjoilla ja tarkastelee sadan vuoden takaista sisällissotaa läheltä ja kaukaa, mikro- ja makrotasolta sekä aikalaisten että jälkipolvien näkökulmasta.

Kirjan artikkelit on jaoteltu temaattisesti kolmen otsikon alle: Selviytymisen strategiat, Lapset ja nuoret sekä Muistin politiikka. Artikkelit noudattavat kronologista järjestystä alkaen sisällissodan ajasta seuraaville vuosikymmenille ja nykypäivään asti. Ensimmäisessä osassa käsitellään niitä erilaisia keinoja, joilla sisällissodasta selviydyttiin yksilön, yhteisön ja valtakunnan tasolla. Tervakosken paperitehtaan sijainti selittää vain osittain, miksi tehdasyhteisössä vältyttiin sotatoimilta ja väkivallanteoilta vuonna 1918. Artikkelissaan Henrik Tala esittelee tilanteeseen vaikuttaneita tekijöitä. Oona Ilmolahden sisällissodan aikana vangitun valkoisen ja sodan jälkeen vangittujen punaisten päiväkirjoihin ja kirjeisiin perustuva artikkeli tarjoaa tuoreen näkökulman vankien arkeen. Kirjeissään ja päiväkirjamerkinnöissään he tuovat esiin, miten suuri merkitys vankeudessa oli normaaliin arkeen kuuluvilla asioilla, kuten peseytymisellä, ulkoilulla tai kupillisella teellä. Aapo Roselius puolestaan pohtii demobilisaa-

tion vaikeutta. Hän tuo artikkelissaan esille, miten sodasta pyrittiin siirtymään rauhaan ja mitkä tekijät vaikeuttivat tätä prosessia.

Toisessa osassa keskitytään lasten ja nuorten kokemuksiin ja kasvatukseen sisällissodan aikana ja sen jälkeen. Marianne Junila tuo esille sodan raadollisuuden lapsen näkökulmasta. Hän käsittelee artikkelissaan sitä, miten nuoret koulutyötöt kuvaavat syksyllä 1918 kouluaineissaan sisällissodan tapahtumia. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, miten tytöt jälkikäteen määrittelevät sodan osapuolia ja miten he arvottavat näkemäänsä ja kokemaansa. Anna Warsell keskittyy omassa artikkelissaan siihen, miten punaorpo-huoltoa koskevia valtakunnallisia toimintamalleja toteutettiin paikallistasolla. Hän tuo esille, millainen myönteinen vaikutus sosiaalihuollon valvonnalla ja työläisvaltaisella paikallishallinnolla oli hävinneen puolen orpojen hoidon organisoinnissa. Ulla Aatsinki tutkii artikkelissaan, miten työväenliike ryhtyi kasvattamaan sisällissodan jälkeen uutta työläissukupolvea. Sosialistisen maailmankatsomuksen rakentamisessa ja työväenliikkeen jatkumisen turvaamisessa varhaisnuorisoon suuntautuva kasvatustyö nähtiin ensiarvoisen tärkeänä.

Kolmannessa osassa tarkastelukulma on sisällissodan jälkeisessä ajassa ja siinä, millä eri tavoin sodan muistoja ja perintöä pyrittiin hallitsemaan. Välittömästi sisällissodan jälkeen voittajilla oli kiire rakentaa itselleen mieleinen valkoinen Suomi, kuten Seppo Hentilä tuo esiin artikkelissaan. Valkoisen Suomen kuva pönkitettiin tulevina vuosikymmeninä muistomerkeillä ja muistojulkaisuilla. Vuoteen 1929 mennessä sodan voittajat olivat pystyttäneet 333 muistomerkkiä 314 paikkakunnalle. Samaan aikaan sodan hävinnyt osapuoli oli pystyttänyt 11 hautamuistomerkkiä kymmenien epävirallisten muistomerkkien lisäksi.³⁴ Muistomerkit aiheuttivat usein riitoja, kuten Tampereella, missä 1920-luvun alussa Tampereen Hämeenpuistoon suunniteltu patsas aiheutti useita vuosia kestäneen kiistan. Artikkelissaan Petteri Systä paneutuu tähän riitaan ja selvittää, miksi vapaussodan tulkinta hallitsi työläiskaupungiksi identifioituvaa Tamperetta. Valkoisen puolen merkittävimpiä teoksia olivat kuvateokset *Suomen vapaussota kuvissa* (Otava 1934) ja *Vapaussodan kuvahistoria* (Otava

1938). Analyysissään Olli Kleemola osoittaa, miten jo muutamassa vuodessa kirjojen esittämässä vapaussotatulkinnessa näkyy eroja. Kun ensimmäisessä rakennetaan kuvaa vihollisesta perinteisin sotapropagandistin keinoin, niin toisessa ote on jo maltillisempi ja punaiset kuvataan pikemmin uhreina kuin vihollisina.

Anna Laakkonen siirtää katsemme itärajan taakse. Hän tutkii artikkelissaan sitä, miten Neuvosto-Venäjälle lähteneet suomalaiset käsittelivät Suomen kevään 1918 tapahtumia, ja miten he kirjoittivat niistä. Lähteenä hän käyttää Neuvosto-Karjalassa julkaistua suomenkielistä *Punainen Karjala* -lehteä vuosilta 1920–1937. Sisällissota kosketti Varkautta ankarasti ja teloitettujen punaisten määrä oli teollisuuskeskuksessa Suomen korkeimpia. Artikkelissaan Hannu Itkonen ja Arto Nevala tarkastelevat paikallisia tulkintoja siitä, mitä paikkakunnalla tapahtui keväällä 1918 ja analysoivat, miten tulkinnat ovat ajan kuluessa muuttuneet.

Tätä kirjoittaessamme sisällissodan muistovuosi on vasta puolivälissä, mutta jo nyt vuosi on tuottanut hengästyttävän määrän sadan vuoden takaisia tapahtumia koskevaa tutkimusta, taidetta ja erilaisia tilaisuuksia. Muistovuosi on herättänyt paljon keskustelua muistamisen tarpeellisuudesta. Joidenkin mielestä tapahtumien käsittelylle ei ole yksinkertaisesti enää tarvetta. Mutta vähintään yhtä moni on vaatinut lisää tutkimusta sekä luotettavaa tietoa tapahtumista ja puolustanut muistamisen tarpeellisuutta. Selvää on myös se, että joistakin sovinnoneleistä huolimatta, sisällissodasta ja sen syistä ja seurauksista ollaan edelleen eri mieltä. Mutta ehkä asia on niin kuin historiantutkija Marko Tikka totesi 16.5.2018 Sodasta sovintoon -keskustelutilaisuudessa: yksimielisyyttä sisällissodasta tuskin saavutetaan ja siihen ei ole tarvettakaan.³⁵ Tärkeää on, että asioista keskustellaan ja uusien lähteiden myötä luodaan uusia tulkintoja. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran vuosikirja 2018 *Sisällissodan jäljet* (Väki Voimakas 31) haluaa osaltaan jatkaa tätä keskustelua.

Viitteet

- 1 Heimo 2010, 17–19, 247–251, passim.
- 2 Ks. esim. Hentilä 2017, 67–73; Tepora 2018; Tikka 2004, 38–43; Tikka 2018.
- 3 Ks. esim. Hentilä 2017, 257–263; Tikka 2004, 43–48.
- 4 Ks. esim. Hentilä 2017, 244–252, 258; Ojajärvi 2018.
- 5 Peltonen 1996, 62, 132–133, 281–282.
- 6 Vankileireiltä tuotuja kuivuneita leivänpaloja on päätynyt museoiden kokoelmiin. Esimerkiksi Työväenmuseo Werstaan esinekeräyksestä löytyy 10 muistoksi tuotua leivänpalaa.
- 7 Ks. esim. Hentilä 2017, 13.
- 8 Hoppu 2017.
- 9 Paavolainen 1971, 234–269; Mäkelä, Saukkonen & Westerlund 2004; Lindholm 2017, 215–224.
- 10 Liski 2018.
- 11 13.5.1918. Ea1 Johtajalle saapuneet kirjeet 1918, Pakkotyölaitos, Turun sotavankileiri, KA; Sirkkala 1918–2018 -hankkeen kokoelmat, Turun yliopisto. Ks. myös Heimo, Kauhanen, Pakkanen, Patjas & Pihlman (tulossa); Pakkanen 2017, 40–41.
- 12 Naarminen 2018, 14, 249–258.
- 13 Ks. esim. *Iltalehden* 8.5.2018 Vankileiri-teemanumero 2018.
- 14 Peltonen 1996, 50–54, 132–133, passim; Heimo 2010, 55–67, passim.
- 15 Varpio 2008, 461–462.
- 16 Melkas & Löytty 2018a, 11–12.
- 17 Ks. esim. Heimo 2010, 126–133.
- 18 Laitinen 2018; Ks. myös Leppälä 2018.
- 19 Ellinor Mendin sarjakuva julkaistiin vasta 1982. Ks. myös Kauranen & Melkas 2018.
- 20 Melkas & Löytty 2018b.
- 21 Laulu sisällissodasta.
- 22 Molemmat pelit ohjainneuvostot löydettävissä Doriasta: <http://www.doria.fi/handle/10024/123564> ja <http://www.doria.fi/handle/10024/133927>.
- 23 *Suomen vapaussota* -pelin ohjeet.
- 24 Saarto 15.2.2018.
- 25 Ks. Mähkä 2018, 189.
- 26 Hentilä 2017, 12.
- 27 Ks. esim. kommentit *1918-pelin* Facebook-sivulla.

- 28 Hentilä 2017, 11.
- 29 Peltonen 2003, 236.
- 30 Forssa kielsi patsaan pystyttämisen kaupunkiin – ”En ymmärrä, miksi vuonna 2018 tänne pitäisi Lotta Svärd -patsas pystyttää”, Yle uutiset, 19.12.2017.
- 31 Ripatti 2018.
- 32 Westerlund 2004.
- 33 Pekonen et al. 8.6.2018, KK 250 2018.
- 34 Peltonen 2003, 222–223.
- 35 Juonala 16.5.2018.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Turun sotavankileiri

Pakkotyölaitos, Ea1 Johtajalle saapuneet kirjeet 1918

Turun yliopisto, Turku

Sirkkala 1918–2018: Vankileiristä muistin paikaksi ja kulttuuriperintökoh-
teeksi -hankkeen kokoelmat

Työväenmuseumo Werstas, Tampere

Esinekokoelmat

Digitaaliset lähteet

1918-peli, Facebook, <https://www.facebook.com/pg/1918game/reviews/> 28.6.
2018.

Forssa kielsi patsaan pystyttämisen kaupunkiin – ”En ymmärrä, miksi vuonna
2018 tänne pitäisi Lotta Svärd -patsas pystyttää”, Yle uutiset, 19.12.2017,
<https://yle.fi/uutiset/3-9983972> 28.6.2018.

- Juonala, Jouko 16.5.2018: Tutkija IS:n Sodasta sovintoon -tilaisuudessa: Suomalaisen ei tarvitse olla samaa mieltä vuodesta 1918. <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000005682669.html> 15.6.2018
- Leppälä, Anni-Helena (2018): Sarjakuva-albumi Sisaret 1918 – naiset sisällissodassa. *Kansan Uutiset* 29.4.2018, <https://www.kansanuutiset.fi/artikkeli/3890040-sarjakuva-albumi-sisaret-1918-naiset-sisallissodassa> 28.6.2018.
- Muistovuosi 1918*, <https://muistovuosi.fi/> 28.6.2018.
- Paleface – Laulu sisällissodasta, YouTube, julkaistu 27.4.2018, <https://www.youtube.com/watch?v=m0Bgqx5toJA> 28.6.2018.
- Pekonen, Anna-Kaisa ym. 8.6.2018: KK 250 2018 vp. Kirjallinen kysymys sisällissodan muistamisen rahoituksesta, https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Kysymys/Sivut/KK_250+2018.aspx 28.6.2018.
- Punaisten ja valkoisten taistelu Suomessa 1918 -peli*, <http://www.doria.fi/handle/10024/123564> 17.6.2018.
- Ripatti, Tapani (2018): Lahden Mannerheim-patsas on ylhäisöherännän symboli. *Etelä-Suomen Sanomat* 27.5.2018, <https://www.ess.fi/Mielipide/art2461117> 28.6.2018.
- Saarto Kai 15.2.2018: Vuosi 1918 elää vahvana lautapeleissä, Blogi *Todellisuuspako: Lautapeli elämää*, <https://todellisuuspako.blogspot.com/2018/02/vuosi-1918-elaa-vahvana-lautapeleissa.html> 28.6.2018.
- Suomen vapaussota -peli*, <http://www.doria.fi/handle/10024/133927> 17.6.2018.
- Suomen vapaussota -pelin ohjeet*, http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/133927/pic_2017-03-10_133929.jpg?sequence=4&isAllowed=y 17.6.2018.
- Yle, Laulu sisällissodasta – Paleface kerää tarinoita ja antaa äänen menneisyydelle, julkaistu 22.4.2018, päivitetty 1.5.2018, <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2018/04/22/laulu-sisallissodasta-paleface-keraa-tarinoita-ja-antaa-aaenen-menneisyydelle> 28.6.2018.

Lehdet

Iltalehti

Turun Sanomat

Kirjallisuus

Haapanen, Aatto (1974): *Elämän ristiaallokoissa*. Otava, Helsinki.

Heimo, Anne (2010): *Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historiallisen yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Heimo, Anne, Kauhanen, Riku, Pakkanen, Paula, Patjas, Maria & Pihlman, Sirkku (tulossa): Miten tuotteistaa kärsimys? Turun sotavankileirin muistaminen 2018. *Suomen Museo*.
- Hentilä, Seppo (2017): *Vuoden 1918 pitkä varjo. Muistamisen historia ja politiikka*. Siltala, Helsinki.
- Hoppu, Tuomas (2017): *Sisällissodan naiskaartit. Suomalaiset naiset aseissa 1918*. Gummerus, Helsinki.
- Kauranen, Ralf & Melkas, Kukku (2018): Sodan sävyt sarjakuvassa. Teoksessa Kukku Melkas & Olli Löytty (toim.), *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan*. Vastapaino, Tampere, 55–85.
- Laitinen, Reetta (toim. 2018): *Sisaret 1918*. Arktinen Banaani, Helsinki.
- Lindholm, Sture (2017): *Vankileirihelvetti Dragsvik. Tammisaaren joukkokuolema 1918*. Atena, Jyväskylä.
- Liski, Virva (2018): ”Sillä me painettiin akkunasta sisään aina silloin kun sotamies kääntyi toisinpäin” – Naisten selviytymisstrategiat Santahaminan punavankileirillä kesällä 1918. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2), 126–138.
- Melkas, Kukku & Löytty, Olli (2018a): Sisällissotakirjallisuuden laskoksia. Teoksessa Kukku Melkas & Olli Löytty (toim.), *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan*. Vastapaino, Tampere, 13–33.
- Melkas, Kukku & Löytty, Olli (2018b) toim.: *Toistemme viholliset? Kirjallisuus kohtaa sisällissodan*. Vastapaino, Tampere.
- Mend, Ellinor (1982): *Punikittyttö ja jääkäriupseeri*. WSOY, Helsinki.
- Mähkä, Rami (2018): Suomen sisällissodan vaikutushistoriat. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2), 189–196.
- Mäkelä, Pentti, Saukkonen, Panu & Westerlund, Lars (2004): Vankileirien ja -laitosten kuolintapaukset. Teoksessa Lars Westerlund (toim.), *Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Helsinki, 115–133.
- Naarminen, Niina (2018): *Naurun voima. Muistitietotutkimus huumorin merkityksistä Tikkakosken tehtaan paikallisyhteisössä*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura, Helsinki.
- Ojajarvi, Jussi (2018): Alussa oli ristiriidat. Väinö Linna sisällissodan käsittelijänä. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2), 197–204.
- Paavolainen, Jaakko (1971): *Vankileirit Suomessa 1918*. Tammi, Helsinki.
- Pakkanen, Paula (2017): *Turun sotavankileiri arkiston kertomana*. Folkloristikan pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- Peltonen, Ulla-Maija (1996): *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

- Peltonen, Ulla-Maija (2003): *Muistin paikat. Vuoden 1918 sisällissodan muistamisesta ja unohtamisesta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tepora, Tuomas (2018): Satavuotinen sota? – Sisällissodan muistamisesta ja historiakulttuurista. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2), 181–188.
- Tikka, Marko (2004): *Kenttäoikeudet. Välttömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Tikka, Marko (2018): Hitaasti koottu palapeli – Suomen sisällissota historiankirjoituksessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 116 (2), 118–125.
- Varpio, Yrjö (2008): Vuosi 1918 kaunokirjallisuudessa. Teoksessa Pertti Haapala & Tuomas Hoppu (toim.), *Sisällissodan Pikkujätkiläinen*. WSOY, Helsinki, 441–463.
- Westerlund, Lars (2004) toim.: *Sotaoloissa vuosina 1914–22 surmansa saaneet. Tilastoraportti*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 10/2004. Helsinki.

